

вище досить обмеженого кола завдань (в основному технічного характеру) вже потребує корекції низки діючих нормативних документів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Екологічні проблеми міст поки що не отримали належного вирішення ні на місцевому, ні на державному рівні. Міста інформують про відсутність достатнього фінансування екологічних потреб. Обмеженість фінансових ресурсів не дозволяють виконання повноважень в екологічній сфері, делегованих державою місцевим органам влади. Поряд із необхідністю перегляду податкової бази для збільшення власних доходів місцевих бюджетів, існує потреба у підвищенні ефективності та результативності використання наявних бюджетних ресурсів. Економічні можливості поліпшення екології міст нашої країни, кліматичні умови, законодавча база істотно відрізняються від аналогічних характеристик закордонних країн, що робить абсолютно неефективним безпосереднє копіювання або впровадження вироблених там рекомендацій і рішень. В сформованих умовах необхідно орієнтуватися на вітчизняні розробки, створені з урахуванням передового закордонного й власного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Сайт Всесвітнього економічного форуму. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/>.
2. Згуровський М.З. Сталій розвиток у глобальному й регіональному вимірах: Аналіз за даними 2005 р. / М.З. Згуровський. - К.: НТУУ "КПІ", 2006. - 84 с.
3. Енергетична стратегія України на період до 2030 року / Інформаційно-аналітичний бюлетень "Відомості Мінпаливенерго України". Спеціальний випуск. - Київ, 2006.- 113 с.
4. Чайка В. Інноваційна модель розвитку як відповідь на виклики сучасності / В.Чайка // Економіст. – №7. липень. – 2010. – С.34-35.
5. European SmartGrids Technology Platform / European Commission. Directorate-General for Research Sustainable Energy System, EUR 22040 – 2006, 44pp.

УДК 330.101.8(045)

ГРУЩИНСЬКА Н.М.,
Інститут світової економіки
і міжнародних відносин НАН України, с.н.с.,
к.е.н., доц.

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКСПОРТНО-ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. В статті розкриті особливості синергетичного ефекту в результаті впровадження експортно-інноваційної моделі спеціалізації національної економіки, визначено його доцільність та ефективність.

Ключові слова: синергія, економічний ефект, інноваційна модель, економічний розвиток, національна економіка, інноваційна активність

Аннотация. В статье раскрыты особенности синергического эффекта в результате внедрения экспортно - инновационной модели специализации национальной экономики, определено его целесообразность и эффективность.

Ключевые слова: синергия, экономический эффект, инновационная модель, экономическое развитие, национальная экономика, инновационная активность

Annotation. In the article the exposed features of synergistical effect as a result of introduction export - to the innovative model of specialization of national economy, certainly his expedience and efficiency.

Keywords: synergy, economic effect, innovative model, economic development, national economy, innovative activity

Вступ. Трансформаційні процеси в Україні вимагають змін в сутності моделі розвитку економіки, інноваційний фактор є необхідним та значимість його є безперечною [1, с.82]. Економічний розвиток України потребує певної реанімації та поступового оновлення. Існує три найтипівіші моделі відтворювального економічного процесу: (I) ресурсна модель без високотехнологічного виробництва (природні ресурси → виробництво → гроші); (II) інноваційна модель (трансформація грошей на дослідження в знання → трансформація знань у майстерність працівників та інновації → перетворення інновацій у товар → гроші); (III) інтелектуально-донорська модель (скорочений варіант моделі (II), з якого вилучена стадія виробництва)[10, с.126].

Як свідчить практичний досвід світових країн з різним рівнем і ефективністю економічного розвитку, найбільш ефективною є друга модель економічного відтворення. Проте в Україні сьогодні домінують перша і третя моделі: ресурсна без високотехнологічного виробництва (I) та інтелектуально-донорська (III). Згадані моделі у стратегічній перспективі мають порівняно низький рівень ефективності, оскільки вони призводять до

виснаження ресурсів країни, до витоку факторів виробництва національної економіки за кордон і унеможливлення забезпечення високих показників рівня добробуту населення[6, с.169].

З огляду на економічні реалії, потенційні внутрішні можливості й зовнішні умови, в Україні необхідно у невідкладному порядку розпочати реалізацію стратегії випереджаючого розвитку економіки на основі активізації інноваційних чинників (II модель). Проте, при цьому, не варто ідеалізувати стартові можливості України щодо таких радикальних перетворень, оскільки перетворення в рамках другої моделі пов'язані тісними причинно-наслідковими зв'язками із наявністю й ефективним залученням досить значних фінансових ресурсів. Ефективність застосування певної моделі може визначатись через розрахунок синергетичного ефекту.

Мета статті – розкрити особливості синергетичного ефекту в процесі запровадження інноваційної моделі національної економіки, визначити її доцільність та ефективність.

Аналіз використаних джерел. Теоретичну основу статті склали роботи провідних вітчизняних і закордонних вчених і фахівців у сфері процесів глобалізації, постіндустріального розвитку, конкурентоспроможності національної економіки, міжнародних інноваційних процесів, що здійснено в наукових працях А.С. Філіпенко[22], А.А. Чухно[20], Д.Г. Лук'яненко[11], Т.В. Кальченко[7], Купріянова К.О. [9], В.Є. Новицького[12], Ю.М. Пахомова[13], О.С. Шнипко[21]; зарубіжних учених: И. Ансофф [1], В. Иноземцева[6], П.Кругмана[8], М.Портера[14], Дж.Сакса[16], А.Смітта[17], Дж.Стиглера[18], Т.Стоуньєра[19] та ін.

Викладення основного матеріалу. Сьогоднішній структурний розвиток національної економіки не відповідає сучасним викликам і найважливішим загальносвітовим тенденціям. До того ж, регуляторні механізми, що застосовуються у сфері зовнішньої економічної діяльності держави, деформують економічне середовище, в якому доводиться працювати підприємствам, внаслідок чого стримується розвиток. Інтеграція до світового економічного простору повинна передбачати створення як державних, так і суто ринкових інститутів, що сприятимуть ефективному генеруванню і поширенню інновацій та формуванню визначального фактору сучасної конкурентоспроможності – експортного потенціалу[5, с.30].

Україна може перетворитися на високотехнічну державу з інноваційною моделлю економічного зростання за умови адекватності промисловості науково-технічним досягненням постіндустріального суспільства. Подолати суттєве відставання України від розвинених країн щодо продуктивності праці в усіх сферах народного господарства, оновити основні фонди, впровадити енерго- і матеріалозберігаючі технології можна тільки на основі промислових інновацій.

Зростання протягом останніх років експорту з його гіпертрофованою структурою і сировинною спрямованістю на тлі зниження обсягів національного виробництва неможливо вважати досягненням, а лише невиправданим марнотратством національних ресурсів[4, с.91]. Так само важко назвати досягненням темпи зростання імпорту порівняно з експортом, оскільки масовий наплив імпортової продукції посилює деградацію національної промисловості і збільшує лави безробітних. Товарна та географічна незбалансованість експорту та імпорту, а також їх вплив на рівень життя і розвиток національної економіки свідчать про відсутність державної експортно-імпортової стратегії, що негативно впливає на забезпечення економічної безпеки України.

Враховуючи весь комплекс факторів, пов'язаних із станом та перспективами розвитку експорту, необхідно сформувати цілісну систему заходів державного стимулювання експорту з метою створення сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов для розширення експорту та надання вітчизняним експортерам відповідної допомоги в фінансовій, правовій, інформаційній, дипломатичній, маркетинговій сферах [23].

Сама можливість реалізації національної концепції інноваційного розвитку залежить від успішності інтеграції України у світову господарську систему. Причому вибір її головних напрямків, у першу чергу, повинен визначатися виявленою зацікавленістю в співробітництві з Україною світових економічних гравців і оцінках її власного потенціалу, геополітичного, наукового, промислового, кадрового. Враховуючи необхідність запровадження експортно-інноваційної моделі розвитку національної економіки [2, с.83] з урахуванням наявного економічного експортного потенціалу та впливів ендегенних факторів доцільним є визначення ефекту її запровадження.

Синергетичний ефект найбільш оптимально може представити обґрунтування даної моделі. Синергетичним ефектом можна називати збільшення показників ефективності діяльності країни в результаті об'єднання, інтеграції, злиття окремих частин в єдину систему, де ефект від взаємодії елементів системи економіки перевищує суму ефектів діяльності кожного елементу окремо.

Можемо виділити наступні основні види синергії, що сприяють раціональному використанню ресурсів та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки: синергія управління, виробнича синергія, фінансова синергія. Досягнення усіх видів синергії призводить до формування загального синергетичного ефекту, як головного важеля забезпечення ефективного розвитку економіки.

Іншими словами, розвиток стратегічного потенціалу національної економіки можна розглядати як функцію, яка залежить від множини аргументів. Отже, можна стверджувати, що синергетичний ефект елементів стратегічного потенціалу національної економіки полягає у взаємозв'язку між елементами стратегічного потенціалу країни, який приводить до досягнення більших результатів, ніж в тих випадках, коли вони ж функціонують окремо[9].

Елементи стратегічного потенціалу можна представити наступними видами:

- внутрішній – характеризує можливості національної економіки з формування та реалізації внутрішніх конкурентних переваг;
- зовнішній – забезпечує стійкість національної економіки у несприятливих умовах конкурентного середовища, дозволяє нейтралізувати негативний вплив зовнішніх факторів і реалізувати сприятливі можливості за рахунок залучення ресурсів і інвестицій;
- прибутковий – забезпечує можливості досягнення основних комерційних цілей, створення економічних цінностей та отримання при цьому прибутку, дозволяє підтримувати стійкі конкурентні переваги на ринку;
- збитковий – призводить до споживання ресурсів без будь-якого прибутку;
- базовий – використовується безпосередньо в основному виді діяльності;
- пересічний – характеризується наявністю потенціалу, який забезпечує ефективне використання інших потенціалів, зокрема добре функціонуюча система управління тощо.
- явний – характеризується наявністю потенціалу, який представляє конкретні переваги на теперішньому етапі;
- прихований – характеризується наявністю потенціалу, який не представляє конкретної переваги на теперішньому етапі, хоча у перспективі може трансформуватися у явний потенціал.
- бажаний – це рівень потенціалу, який є бажаним для національної економіки;
- дієздатний – потенціал, який можливо задіяти у будь-який момент часу в певних умовах для виконання поставлених завдань і досягнення конкретних цілей;
- релевантний – відповідає поставленим стратегічним цілям;
- людино-орієнтований – потенціал, який зорієнтовано на використання людських ресурсів для виконання поставлених стратегічних цілей;
- техніко-орієнтований – потенціал, який зорієнтований на використання технічних ресурсів для виконання поставлених стратегічних цілей;
- фактичний – рівень потенціалу, який вже досягнуто (реалізовано);
- перспективний – рівень потенціалу, який характеризує вектор розвитку економіки;
- експортний – потенціал, який використовується для досягнення конкретних переваг на міжнародному ринку;
- імпорнтний – потенціал, який використовується для досягнення конкурентних переваг на національному ринку[9].

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів				
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела	
млн.грн.						
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0	
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1	
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4	
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4	
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3	
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2	
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0	
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7	
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9	
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6	
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9	

Джерело: офіційний сайт Держкомстату України <http://www.ukrstat.gov.ua>

Отже, на основі наведеного вище матеріалу, можна стверджувати, що успіх діяльності економіки країни зумовлюється силою взаємозв'язку елементів його стратегічного потенціалу. З метою розрахунку синергетичного ефекту можна використовувати декілька підходів. Одним із показників, на основі якого можна здійснювати оцінку наукового рівня забезпеченості інноваційної діяльності національної економіки є розрахунок економічного ефекту за 2000 – 2010 роки, що проводиться в роботі на основі даних таблиць 1 та 2.

Таблиця 2

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації. %	Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції,* найменувань	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	Реалізована інноваційна продукція в обсязі промислової, млн.грн.
2000	14,8	1403	15323		
2001	14,3	1421	19484	6,8	14337,3

2002	14,6	1142	22847	7,0	16074,4
2003	11,5	1482	7416	5,6	16190,6
2004	10,0	1727	3978	5,8	2323,9
2005	8,2	1808	3152	6,5	30456,8
2006	10,0	1145	2408	6,7	36965,8
2007	11,5	1419	2526	6,7	48044,1
2008	10,8	1647	2446	5,9	54105,0
2009	10,7	1893	2685	4,8	38714,4
2010	11,5	2043	2408	3,8	33864,4

Джерело: офіційний сайт Держкомстату України <http://www.ukrstat.gov.ua>

Результати розрахунків проводяться за формулою $Est = Rst - Vst$,

де Est — економічний ефект заходів науково-технічного прогресу за розрахунковий період;

Rst — вартісна оцінка результатів здійснення заходів за розрахунковий період;

Vst — вартісна оцінка витрат на здійснення заходу науково-технічного прогресу за розрахунковий період [1, 234].

Таблиця 3

Економічний ефект заходів науково-технічного прогресу за 2001- 2010 роки

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ек. ефект (Est)	12365,9	13060,6	13130,8	18709,3	24705,2	30805,8	37193,2	42110,8	30764,5	25818,9

Джерело: розраховано автором на основі таблиць 1 та 2

Результати розрахунків свідчать про наявність економічного ефекту заходів науково-технічного прогресу за 2001- 2010 роки, що підтверджує необхідність розвитку інноваційної стратегії національної економіки, проте не дає відповіді щодо характеру синергетичного ефекту, наскільки він є дійсним, потенційним або упущеним.

Розраховувати синергетичний ефект можна і за допомогою інновацій, які розглядаються в якості важеля для збільшення обсягів виробництва та прибутку. Синергетичний ефект може мати дійсний, потенційний, упущений характер. Дійсний синергетичний ефект в обсязі виробництва описують наступним чином:

$Dse = Ov - Oiv$, де

Dse – дійсний синергетичний ефект;

Ov – обсяг виробництва;

Oiv – обсяг виробництва із залученням інноваційного важеля[8].

Якщо врахувати, що інноваційний важіль є значно більше одиниці, можна розрахувати потенційний синергетичний ефект. Різниця між дійсним та потенційним синергетичним ефектом є упущеним синергетичним ефектом. Розрахунки по провідним галузям національної економіки представлені в таблиці 4 і проводяться на основі статистичних даних (таблиця 1 та 4) щодо загального обсягу виробництва та з урахуванням залучення інвестицій в інноваційний розвиток даних галузей.

Таблиця 4

Результати розрахунків дійсного синергетичного ефекту за 2001 – 2010 роки (млн.грн.)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Виробництво продукції сільського господарства	-1189	-1145	-1087	-1067	-1053	-1253	-1342	-1562
Легка промисловість	-1024	-1025	-1023	-9776	-9827	-8728	-1273	-1372
Хімічна та нафтохімічна промисловість	-8732	-8725	-7625	-7253	-7132	-8672	-9214	-1012
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	-1198	-1265	-1026	-1234	-1187	-1134	-1265	-1433
Машинобудування	-1162	-1182	-1028	-1092	-1024	-9726	-1273	-1398

Джерело: розраховано автором на основі статистичних матеріалів Держкомстату України

Враховуючи, що дійсний синергетичний ефект є меншим одиниці (становить від'ємне сальдо), то можна стверджувати про вже наявний упущений синергетичний ефект або іншими словами не оптимальне використання всіх елементів економічного потенціалу національної економіки для забезпечення активного розвитку.

Одним із показників, на основі якого можна здійснювати оцінку наукового рівня забезпеченості інноваційної діяльності національної економіки є коефіцієнт використання результатів придбаних розробок, який розраховують за формулою:

$K_{pr.p.} = N_{v.pr.} / N_{zag.pr.}$,

де $K_{pr.p.}$ — коефіцієнт використання результатів придбаних розробок;

$N_{v.pr.}$ — кількість упроваджених придбаних розробок, од.;

$N_{zag.pr.}$ — загальна кількість придбаних розробок, од.[8].

Цей показник дає змогу визначити ефективність використання придбаних науково-дослідних розробок. Суть формули у тому, що вона дає можливість побачити, яким є вклад у забезпечення ефективності інноваційної діяльності ззовні.

При оцінці рівня інноваційної діяльності важливим є забезпечення раціонального співвідношення між власними і придбаними розробками. Для аналізу тут можна використати коефіцієнт співвідношення ($K_{сп}$), котрий розраховується як співвідношення загальної кількості власних розробок до кількості придбаних (дані з таблиці 5)

Таблиця 5

Інноваційна активність за 2000 – 2010 роки

	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки ¹	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань ²	підготовка виробництва для впровадження інновацій ³	придбання машин обладнання та програмного забезпечення ⁴	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
	%		млн.грн.						
2000	18,0	1760,1	266,2	X	X	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	16,5	1979,4	171,4	X	X	125,0	183,8	1249,4	249,8
2002	18,0	3018,3	270,1	X	X	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	15,1	3059,8	312,9	X	X	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	13,7	4534,6	445,3	X	X	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	11,9	5751,6	612,3	X	X	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	6160,0	992,9	X	X	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	14,2	10850,9	986,5	793,6	192,9	328,4	X	7471,1	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	958,8	284,8	421,8	X	7664,8	2664,0
2009	12,8	7949,9	846,7	633,3	213,4	115,9	X	4974,7	2012,6
2010	13,8	8045,5	996,4	818,5	177,9	141,6	X	5051,7	1855,8

Джерело: офіційний сайт Держкомстату України

При цьому оцінку рівня активності в інноваційній (науковій) діяльності передбачається проводити за шкалою, що відображає три рівні (див. табл. 6)

Таблиця 6

Шкала для встановлення рівня активності в інноваційній діяльності

Рівні активності	Коефіцієнт співвідношення
Низький	Менший за 1
Середній	Близький до 1
Високий	Більший за 1

Провівши розрахунки визначення інноваційної діяльності за коефіцієнтом використання власних розробок, отримуємо коефіцієнт співвідношення, які свідчать про високий рівень інноваційної активності та тенденції до його зростання (таблиця 7)

Таблиця 7

Результати розрахунків коефіцієнт інноваційної активності за 2007 – 2010 роки

Роки	2007	2008	2009	2010
Коефіцієнт інноваційної активності	4,1	3,37	2,97	4,6

Висновки. Розрахунки щодо неспівпадінь коефіцієнту синергетичного ефекту, який згідно розрахунків вважається упущеним та коефіцієнту активної інноваційної діяльності, який напроти має тенденцію до

зростання, дозволяють стверджувати, з одного боку, про можливість національної економіки до розвитку та, з іншого, про відсутність механізму раціонального впровадження даних інноваційних та інвестиційних капіталів.

Для вирішення даної проблеми доцільним є застосування галузево – секторального механізму селективної моделі експортно - інноваційної діяльності, при якому наявний ефект від інноваційної активності та будь – якої діяльності буде мати кумулятивний характер та сприяти доповнюючому ефекту всіх елементів національної економіки.

Для ефективної оцінки моделі спеціалізації країни найбільш доцільним є використання методики раціонального використання ресурсів, що досягається формуванням ефекту синергії. Для того, щоб отримати синергетичний ефект необхідно провести модернізаційні зрушення в структурі національної економіки України.

Список використаних джерел:

1. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ. /Науч. ред. и авт. предисл. Л.И. Евенко. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
2. Грушинська Н.М. Інноваційний розвиток національної економіки в аспекті постіндустріальної доби Економіка: проблеми теорії та практики:збірник наукових праць. – Випуск 254: В 4т. – Т1. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009 - С.82 - 89
3. Грушинська Н.М. Інноваційно-інформаційне забезпечення економічного розвитку України //Інвестиції:практика та досвід - №8 – 2010 С.27 – 30
4. Грушинська Н.М. Конкурентна позиція України в міжнародному поділі праці. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Спецвипуск 28.Ч.1. – Ужгород, 2009. С.90 – 94
5. Грушинська Н.М. Теоретико-методологічні засади сучасного економічного розвитку з урахуванням трансформації технологічних укладів Міжнародний науково-практичний журнал. Економіка та держава. К. – №12, 2009, С.29 – 33
6. Иноземцев В., Антипина О. Диалектика стоимости в постиндустриальном обществе // Мировая экономика и международные отношения. 1998. – С. 48 – 59
7. Кальченко Т.В. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. – Т.ІІ/Д.Г.Лук'яненко, А.М.Поручник, Л.Л.Антонюк та ін.; за заг. ред. Д.Г.Лук'яненка, А.М.Поручника. – К.:КНЕУ, 2006. – 592 с.
8. Кругман П.Р., Обстерфельд М. Международная экономика. Теория и политика Пер. с англ. под ред. Колесова В.П., Кулакова М.В. М.: ЮНИТИ, 1997. – с. 769
9. Купріянова К.О.Синергетичний ефект, як засіб підвищення ефективності діяльності підприємства Одеська національна академія зв'язку ім.О.С.Попова <http://www.rusnauka.com>
10. Линдерт П.Х. Экономика мирохозяйственных связей. М., 1992. – С.515
11. Лук'яненко Д.Г. Глобалізація та конкурентоспроможність: методологія досліджень і системних оцінок / Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. – Т.І / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Лук'яненко Д.Г. Глобальна економічна інтеграція: Монографія. – К.: КНЕУ, 2008. – 242 с.
12. Новицький В.Є. Інноваційна парадигма в контексті регулятивних завдань / Наук. журн. «Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)». – № 1–2, 2008.
13. Пахомов С.Ю. Глобальна конкуренція: нові явища, тенденції та чинники розвитку: Монографія/ КНЕУ – 2008. – С.224
14. Портер, М. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран Пер. с англ./под ред. Щетинина В.Д.- М.: Международные отношения, 1993.- С.896
15. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: Монографія\ В. М. Геєць, А.А. Мазаракі – К.: КНТЕУ. – 2008
16. Сакс Дж. Рыночная экономика и Россия. М.: Экономика, 1994. – С. 331
17. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Союзэкгиз, 1962.- С.684
18. Стиглер Дж.Глобализация: тревожные тенденции. – М., 2003.- С. 300
19. Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики // Новая технократическая волна на Западе. — М.,1986.—С. 394-413
20. Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. Сучасні економічні теорії: Підручник/ За ред.. А.А Чухна. – К.: Знання, 2007. – С. 878
21. Шнипко О.С. Інноваційне становище України: проблеми та перспективи// Вісник Національного банку України. – 2008. - №2. – С.20 – 24
22. Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку. Монографія . Київ: " Знання України", 2002, 190 с.
23. Офіційний сайт Державного комітету статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua>
24. Офіційний сайт Міністерства економіки України. Державна підтримка експорту <http://ukrexport.gov.ua/>
25. Офіційний сайт Національного Банку України <http://www.bank.gov.ua/>